

Јелисавета КАРАЂОРЂЕВИЋ

ТАМО ДАЛЕКО

АУТОБИОГРАФИЈА

Vukotić
Media

децембар, 2024.

Јелисавета КАРАЂОРЂЕВИЋ

Патио далеко

АУТОБИОГРАФИЈА

M

Vukotić
Media

децембар, 2024.

Хероји знају за изнанаство, њораз и њоврашаак.
– Овидије

ПРОЛОГ

Издани од свих

Тата, морам да те питам нешто важно.

– Изволи, душо, слободно питај...

– Тата, рекао си ми шта се догодило у Југославији, али сам на радију чула да говоре ружно о теби, а једна девојчица ми је казала да си ти нациста. Зашто смо ми овде у Африци и када ћемо да идемо кући?

– Пикси¹, знам да ти недостаје кућа, само ми сада морамо да останемо овде. Али ако будеш мирно седела и слушала ме, покушаћу да ти испричам шта се догодило. Можда нећеш све сада разумети, али потруди се да запамтиш моје речи, па ће ти једном истина бити много јаснија.

Мене су издали, и Енглези и Срби су ме издали. Зашто су ме издали? Ја сам само желео да сачувам своју земљу и народ, али ми они то нису дозволили. То је била велика грешка због које сада испашта цео народ. Ипак сам био кандидат за Нобелову награду 1940. год.

Видиш, пре рата смо имали добре односе са Енглеском и Немачком. Већина нашег извоза ишла је

¹ Пикси – породични надимак кнегиње Јелисавете, по лику виле Звончице из *Петра Пана*.

у Немачку, а онда је Немачка почела да окупира суседне земље. Приближавали су се све више и више, и постајали велика претња.

Немачка је поручила да ће нас окупирати ако не потпишемо пакт с њоме. Морао сам да одем у посету том лудаку Хитлеру, који је обећао да ће Немачка поштовати интегритет наше земље и да неће дозволити својим трупам да прођу кроз нашу територију ако Југославија потпише Тројни пакт. Морао сам да донесем тешку одлуку и бирам између двеју могућности: да учиним оно што су Британци тражили и да слабо наоружани нападнемо Немце, или да учиним оно што сам сматрао да је најбоље за своју земљу и не извршим тај напад. Желео сам да сачувам Југославију у једном комаду и изван рата, као и да спречим губитак живота наших људи. Морао сам да заштитим земљу од уништења, а да се истовремено постарам да останемо неутрални, колико год је то било могуће. Како смо једва били наоружани, а Хитлеру нисам веровао ниједне секунде, наредио сам да се мостови и ауто-путеви минирају за случај инвазије. Био сам убеђен да ће се Енглеска дозвати памети и послати нам оружје којим бисмо могли да се бранимо, само ако будемо још мало причекали. До дана данашњег врло мало људи зна да сам ја 1939. године послао нашег доктора Давида Албалу у САД да за нас купи оружје како бисмо се одбранили од потенцијалне немачке инвазије. Нажалост, он није могао да набави оружје. У Америци је и умро.

Међутим, Енглеска коју сам одувек волео и коју још увек волим није имала намеру да нам помогне већ је очекивала да објавимо рат Немачкој. Енглези су припремили државни удар како би се решили мене,

а моју владу оборили. Мене, који сам им до те мере веровао да сам чак забранио да се прислушкују телефони у њиховом посланству у Београду.

Они су, међутим, месецима кришом подмићивали похлепне генерале великим свотама новца како би ови, када за то дође време, спровели њихов план и, наравно, напали Немачку. Преврат се десио у ноћи 26. марта. Био је то државни удар, додуше без много проливане крви, али ипак револуционаран, који је довео до рушења Владе. Већ 27. марта су подстакли народ да протестује на улицама Београда против Пакта; ми смо исте вечери протерани из земље. Нова влада у Београду је убрзо схватила да нема друге могућности да убеди Фирера да ће поштовати услове Пакта. Ипак, цела та глупост је толико разбеснела Хитлера да је десет дана касније бомбардовањем разорио нашу земљу. Британци ме сада окривљују да сам пронемачки настројен и пишу ужасне ствари о мени у новинама. Плашим се да ће то потрајати још годинама.

Садашњи британски краљ Ђорђе VI био је кум на мом венчању док је још био војвода од Јорка, а твој теча, војвода од Кента, био ми је девер. Имао сам много блиских пријатеља у Енглеској из времена кад сам студирао на Оксфорду, тако да нисам могао ни да замислим да би британски политичари икада могли да посумњају у моју оданост Енглеској већ сам наивно очекивао да ми узврате истом оданошћу. Сада знам да је то била велика грешка!

Но, да се вратим причи. Усред ноћи 26. марта 1941. године, док је земља спавала, неколико завереника је било будно и врло активно. Ја сам се налазио у возу, путовао сам у Словенију, на Брдо код Крања како бих

се одморио после неколико ужасних дана који су ме исцрпили. Морао сам да донесем неке тешке одлуке, али сам био уверен да ће наша земља, захваљујући тим одлукама макар неко време бити безбедна. Мислио сам да ћемо, ако издржимо још три недеље и Британци нам пошаљу очекивано оружје, успети да останемо изван рата.

Управа за специјалне операције је одабрала генерала Мирковића, дисидента у ратном ваздухопловству Краљевине Југославије, да спроведе пуч у дело. Он је заједно са својим мутним помоћницима лукаво осигурао све кључне тачке у граду.

– Тата, шта је то Управа за специјалне операције?

– Управу за специјалне операције, или СОЕ, основали су 1940. године британски премијер Винстон Черчил и његов министар ратне привреде Хју Далтон да би оснажили и одржавали шпијунажу и саботажу непријатељских редова. То све делује сасвим невероватно ако се зна да смо били на истој страни!

Мирковић је заузео главни аеродром у Земуну и ускоро су неки од наших застарелих тенкова забрундали улицама града. Трупe су криомице пришле Белом двору и опколиле обе краљевске палате. Једна јединица заробила је радио-станицу, а једног младог полицајца, који се уплашен тргнуо из сна убили су док је покушавао да блокира улаз.

Те ноћи, док се одвијао државни удар, а ја био у возу ка Словенији, композиција је заустављена и мој ађутант је позван да се јави на телефон. Зевајући, јер је било три сата после поноћи, ађутант је подигао слушалицу старинског телефона. Равнодушни глас који он није могао да препозна јављао је да постоји проблем у престоници.

Несвестан ситуације, био сам изненађен када сам се пробудио и видео да се воз зауставио изван станице. Позвонио сам своје личној слузи.

„Господине, пуковник Савић захтева Ваше присуство.“

Помало круто упитих да ли је то Драгутин Савић, некадашњи ађутант, и кад ми је слуга то потврдио, Савић је ушао у мој купе. Затражио сам да видим доктора Мачека.

– Ко је доктор Мачек, тата?

– Он је био шеф Хрватске сељачке странке и мој пријатељ. Одмах је ушао у купе пошто смо били у Хрватској, а он је све време чекао напољу, поред воза.

„Ваше краљевско височанство, колико нам је познато, десио се државни удар за који је одговоран генерал Мирковић. Један од његових официра је већ испред.“

Био сам још у својој плавој пиџами. Кроз прозор сам могао да видим комешање на перону.

„Мирковић из ратног ваздухопловства?“, упитао сам. Мачек је климнуо главом.

„Па стари друже, шта нам је чинити?“

„Уредио сам да Ви и тројица мојих званичника од поверења одмах отпутујете у Бански двор у Загребу, где ћемо заједно смислити план отпора“, одговорио је Мачек.

Наставио је да прича, а ја сам се у журби облачио, док је он дискретно окренуо главу.

„Нудим вам услуге Четврте армије коју чине све сами лојални Хрвати. Не смете прихватити овај државни удар као свршен чин.“

За тренутак сам се замислио, истовремено се мучећи са обувањем десне ципеле; ишијас ме је убијао.

„Плашим се да би то довело до грађанског рата. Немојте заборавити да сам ја чувар државе док Петар

кроз шест месеци, 6. септембра, не наврши осамнаест година, и морам му је предати недирнуту.

„Не нужно, Ваше височанство“, узвратио је Мачек. „Овако бисте могли да регрутујете много војних официра који нису имали ништа са државним ударом, па бисте били у одличној преговарачкој позицији у односу на побуњенике.“

Заћутао сам на тренутак док сам чешљао косу, која се већ полако проредила.

– Тата, па то ти и није одузело много времена, пошто баш и немаш много косе.

– Хајде, не прекидај ме и слушај ако желиш да знаш шта се десило, и макар једном седи мирно.

Мачеку сам одговорио одрично и изашао из купеа за спавање у салон. Отворио сам врата Мирковићевом официру.

„У име краља и нове владе, морате се одмах вратити у Београд!“

Затражио сам да воз буде спреман у подне за седмочасовно путовање назад за Београд и одмах позвао британског конзула у Загребу. Он је послао следећу депешу у моје име:

„Кнез Павле жели да министру Његовог краљевског величанства буде пренето да се он враћа у Београд и да жели да што пре напусти земљу и отпутује с породицом у Грчку, у намери да оданде коначно настави пут за Енглеску. Кнез тражи од министра Његовог величанства да интервенише код садашње владе у погледу омогућавања и организације одласка.“

Свега неколико минута након што смо стигли у Београд, зачуло се куцање на вратима мог купеа.

Када сам чуо да ме Симовић чека, стресао сам се.

„Могу ли да понесем капут?“, глас ми је звучао нервозно јер сам заиста био нервозан.

Савић ми је, приметивши моју забринутост, помогао око капута и покушао да ме разувери обраћајући ми се благим гласом:

„Требало би да понесете капут, господине, веома је хладно напољу.“

Изашао сам напоље, одлучним кораком пришао генералу Симовићу и руковао се с њим. Без речи смо обојица ушли у војна кола и одвезли се до Генералштаба, у Министарство војске и морнарице, да потпишемо документе о абдикацији. Били су присутни и моји сунамесници Станковић и Перовић, који су ме поздравили када сам стигао.

„Господине“, рекао је Савић, помало без даха, „овде су документа! Можете ли први да их потпишете, па ће онда за вама то учинити и друга двојица намесника?“

Тако се изненадно пружила прилика да будем ослобођен незахвалног задатка регента. Узео сам наливперо и потписао документа.

– Коначно – помислио сам – могу да се пензиолишем у својој вољеној Енглеској, где могу да пошаљем своју децу у пристојне школе. За последњих седам година учинио сам најбоље што сам могао за ову земљу, од које је и Бог дигао руке, и не могу више ништа да урадим. Како је апсурдно то што Петар мора да ступи на престо са свега седамнаест година; он је још увек дете и физички и ментално.

Ништа не знајући о свим оним силним сплеткама које су пласиране током протеклих неколико месеци, предао сам се у руке „пријатељима“ Енглезима, замоливши их да нам помогну у изгнанству. Све сам то установио кад смо стигли у Атину, али је тада већ било касно.

У међувремену, Идн је био заузет давањем инструкција своје опуномоћеном министру у Београду:

„Организујте и спроведите одлазак кнеза Павла преко Грчке за Каиро. Не, и понављам НЕ, у Енглеску. Не би га требало послати никуд где је превише удобно.“

Дванаест дана касније, 6. априла 1941. године, Немачка је разорила Југославију с лакоћом с којом би вук у бајци одувао сламнату колибу. Британци су се жестоко прерачунали када су гурнули практично ненаоружану Југославију у руке Немцима, али то, наравно, нису смели да признају.

Черчил је у Лондону одахнуо са олакшањем. Идну је рекао да истина о овом догађају не сме никад да изађе на видело и да мене треба што пре склонити с пута, немилосрдно поступати према мени и изоловати ме медијски и на сваки други начин. Тражио је да нас преселе на најудаљенију тачку империје како бих био ван контакта са светом и, што је још важније, што даље од војводе од Кента. И тако смо стигли у Кенију, у Највашу.

Тешко је поверовати да наши пријатељи и савезници могу да ураде тако ужасне ствари. Мени је, док седим овде у Африци, запањујућа и сама помисао да је наша земља прегажена и уништена у садејству страних утицаја и наших похлепних и глупих генерала.

– Тата, шта ће сада да се деси?

– Сада су комунисти преузели власт под маршалом Титом. Комунисти су постепено преузели целу Источну Европу, а претпостављам да желе такође да преузму и Западну Европу, као и цео свет. Ако размислиш на тренутак, видећеш да су у свакој земљи коју су Немци окупирани Британци подстакли народ на демонстрације, говорећи им да ће им притећи у помоћ. Људи би

се тако побунили, Британци нису помогли, а онда су дошли Руси и то је означило почетак комунистичке власти. У последње време новине често пишу о томе да Москва и Велика Британија отворено помажу Титу и признају га као законског браниоца народа. Колико је само опасна игра коју игра Енглеска и колико се мале нације с разлогом осећају незаштићеним!

– Па то је страшно! Прво немачка окупација, а онда комунисти. Хоће ли те инвазије икад престати? Хоће ли те земље икада бити слободне и поново независне?

– Бојим се, душо, да се то за мог живота неће догодити, али можда за твог хоће!

ОТАЏБИНА

Враћам се кући

Имала сам девет година 1945. када је мој отац у Југославији оптужен за ратне злочине. Ми остали чланови породице злочинцима смо проглашени 1947. године. У узрасту од десет година означена сам као државни непријатељ. Иако сам знала да ми је забрањено да се икада више вратим у свој дом у Југославији, тамо где сам рођена, ипак дуго нисам разумела да сам етикетирана као криминалац. Била сам неприлагођена и изгледало је да нигде не припадам; осећала сам се изопштеном и чинило ми се да сам за нешто кажњена, али нисам знала због чега сам тачно кажњена.

У марту 1947. године Титова власт је донела закон којим су нам одузети држављанство, пасоши и имовина, и којим је свакоме од нас изричито забрањено да се икада више врати у земљу. Када сам схватила шта нам се тачно догодило, почела је да ме прогања опсесивна чежња за повратком. Ја сам тамо рођена и осећала сам да није поштено да останем без дома и идентитета и да се стално селим с једног места на друго. Постала сам луталица, али и авантуристкиња.

Кад сам први пут поново крочила на тло Југославије, политичка ситуација се мењала из дана у дан. Земља је полако тонула у бездан међунационалних трзавица, подела и грађанског рата. Југославија је нестајала пред нашим очима, а ми смо били немоћни да зауставимо тај суноврат.

И поред тога, пратила сам своје срце и проналазила давно одузету отаџбину. И нашла сам је.

Тако је почела моја борба за истину и правду. И траје до данас.

Дечје царство

Једном давно рођена сам у великој белој палати на самом ободу Београда, престонице Југославије. Та палата се зове Бели двор. Била сам једина девојчица у кући пуној дечака.² Мој отац је био кнез Павле, који је у периоду од 1934. до 1941. године био регент Југославије. Краљу Петру II је било само 11 година када је његов отац краљ Александар пао као жртва атентата у Марсељу 9. октобра 1934. Тако је мој отац постао регент и Петров старалац до његовог пунолетства, које ће наступити у септембру 1941.

Моја мајка је била прелепа грчка принцеза Олга, која је увек била дивно обучена. Мој отац је обично носио белу униформу и био је веома zgodан.

Имала сам мноштво играчака којима сам могла да се играм, а плишане меде су ми увек биле драже од лутака. Једна од мојих омиљених живих животиња био је велики бели рундави ован, који је живео у врту Белог двора. Обожавала сам да гурам прстиће у његово крзно и посматрам како се моји прсти губе у бескрајним вуненим праменовима. Провлачила сам прсте кроз његове коврџе и чешкала му леђа, а он је по свему судећи у томе уживао. Такође сам волела

² У краљевском дому Карађорђевића у тренутку када је рођена кнегиња Јелисавета била су петорица дечака: Петар, Томислав и Андреј, синови покојног краља Александра I, и Александар и Никола, синови кнеза-регента Павла Карађорђевића.

да седим на мајчиној бунди и да из ње покушавам прсти-ма да ишчупам праменове крзна.

Током лета бисмо одлазили у Словенију, на Брдо код Крања. Ту смо боравили у великом аустријском замку из 15. века, који је мој отац купио. На зидовима око унутрашњег дворишта расла је винова лоза. Волела сам да трчим по башти са својим шкотским теријером Пипијем. Често бисмо одлазили до обале језера. Увек сам са собом носила неколико јабука и чим бисмо стигли до обале, позивала бих Ивицу и Марицу, два мала пегава јелена, који би доскакутали до мене. Давала бих им јабуке које би они са уживањем грицкали. Јелен Ивица је био слеп од рођења, али је, срећом, његова сестра Марица увек била уз њега и помагала му да не налеће на дрвеће. Били су сасвим питоми и волели су да буду са мном јер сам и ја била мала, па ме се нису плашили.

У непосредној близини налазила се кућица сасвим налик на вилинску, са плаво обојеним дрвеним прозорским капцима. У кућици је постојала дневна соба са столицама, као и малена кухиња с малим шпоретом (који, додуше, није радио), шерпама и тигањима. На кухињским прозорима биле су окачене плаве завесе, у складу са бојом прозорских капака. Претварала сам се да кувам младе кромпириће и спанаћ у малим судовима, па да их потом једем с тањирића. Тамо сам проводила сате и сате са својим псом Пипијем. Њих двоје су били велики пријатељи и волели су да се играју заједно, час скачући на мале столице, час силазећи с њих. У башти се налазио велики кавез у којем су живели буцмасти зечеви са ружичастим очима. Били су умиљати и нежни, и волели су да грицкају шаргарепу и јабуке.

Мој старији брат Александар је 13. августа 1940. године славио шеснаести рођендан, а језеро је изгледало као

запаљено лампионима с малих чамаца. Нисам била позвана на ту прославу јер сам имала само четири године, али сам кроз прозор посматрала ватромет и раскошна светла.

У Белом двору, на ободу Београда, моја два брата Александар и Ники имали су сваки свој мали електрични аутомобил, звао се 'мали ауто' са јаким акумулаторима испод задњег седишта. Обојица су били поносни на те аутомобиле и сигурно нису желели да њихова мала сестра дира то благо. Ја сам, међутим, жудела да седнем за волан неког од тих аутомобила и зато сам једног дана, кад ме нико није посматрао, ускочила у један ауто. Претходно сам пажљиво посматрала како Ники пали мотор, па сам сада само поновила његове поступке. На моје одушевљење, аутомобил се брзо покренуо и нашла сам се на друму. У том тренутку сам зачула повике и видела како моја дадиља и стражар, полицајац Брадић, трче за мном. Брадић ме је стигао и успео да искључи мотор. Извукао ме је из аутомобила и предао ме дадиљи, која је била задихана јер је трчала узбрдо. Била сам веома поносна и срећна што сам успела да побегнем и одвезем се поприлично далеко, док ме на крају нису ухватили. И Пипију је то све деловало забавно, па је трчао за аутомобилом у којем сам се возила и све време узбуђено лајао. Срећом, таман смо се на време склонили с пута јер су управо у том тренутку на прилаз код капије стигла два прелепа липицанера који су вукли кочију ка Белом двору.

Једног врелог поподнева мој ован и ја смо били крај базена у башти Белог двора. Он је волео тамо да стоји и да ме гледа како скачем у воду и излазим из ње. Овог пута сам, пре него што сам ушла у воду, неколико пута оптрчала базен док се нисам изненадно сударила са овном и неприпремљена упала у воду. Тако сам, као девојчица од две године, наглавачке упала у базен, сва окупана светлошћу. Све дубље сам тонула, али страх уопште нисам осетила. Видела

сам мехуриће живих боја како лебде око мене. Онда ме је дадила повукла за ноге, извадила ме из базена и умотала у пешкир. Била је то прва авантура у мом животу коју сам запамтила. Ован ми је пришао сасвим близу, па сам могла да се привијем уз њега како бих се угрејала и осушила.

У самом двору постојало је велико степениште с месинганом оградом све до врха. Волела сам да стојим на прстима на првом спрату и да онда преко ограде бацам своје играчке; понекад би се догодило да нека од тих играчака падне на главу важним гостима мога оца. Тако је, једном, мој омиљени црно-бели панда атерирао на шешир председника Министарског савета и згњечио му шешир. Оцу је било доста тих детињарија, прекипело му је и наложио је да се постави мрежа како не бих и ја пала преко ограде. Имао је велики страх од висине.

Понекад би ми дозволио да седим на његовом столу док ради. Тада бих покушавала да чупкам длачице на његовим прстима, сматрајући да је и то крзно.

У мојој играоници на спрату налазио се велики кавез с канаринцима. Једног јутра отишла сам да их обиђем и угледала два мала јајета у гнезду које су они свили. Убрзо потом излегла су се два птића, па су се сада у кавезу налазила четири канаринца. Птићи су брзо порасли и заокруглили се, перје им је пожутело и није прошло много времена, а они су већ весело певали са својим родитељима. У средини собе налазио се велики округли сто прекривен тамноцрвеним столњаком. Било ми је бескрајно забавно да се ушуњам испод стола и да се ту кријем од мајке и дадиље. Мислила сам да ме њих две неће пронаћи ако будем довољно тиха. Моја браћа се нису лепо понашала према мени: говорили су да ће се играти жмурке са мном, али онда никада не би дошли да ме потраже, па бих ја тако дуго остајала сама под столом.

У време кад би се сервирао чај, често би била послужена и здела огуљених белих ораха, уз палачинке с лимуновим соком уваљане у прах-шећер. Друга храна коју сам волела биле су печурке и јабуке, а годинама касније успевала сам да пронађем исто у Србији.